

Azerbaycan Ombudsmanı: Yapısal-Kurumsal ve İşlevsel Yönleri

Azerbaijan Ombudsman: The Aspects of Structural-Institutional and Functional

Kadir Caner DOĞAN

Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi
kadircanerdogan@gumushane.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-3476-8865

Makale Başvuru Tarihi: 08.06.2023

Makale Kabul Tarihi : 26.06.2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Ombudsman, bir devlette vatandaşlardan kamu yönetiminin kötü yönetim uygulamaları ve insan hakları ihlallerine karşı şikayetleri alan ve bunları yasal bir prosedür çerçevesinde çözen bir kamusal teşkilattir. Günümüzde dünyanın tüm kıtalarında neredeyse tüm devletlerde farklı düzeylerde uygulanmaktadır. Ombudsman, hukuk devletini güçlendiren, insan haklarını koruyan demokratik bir yapı ve işleve sahiptir. Dünyada bu çaplı yayılım göstermesi, bir siyasal kurum olarak ombudsmanın önemini artırmaktadır. Nitekim ombudsmanın bağımsızlık, tarafsızlık, hızlılık, katılım ve etik gibi özellikleri interdisipliner karakterini de ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, Asya Kıtası'nda Azerbaycan Ombudsmanı yapısal-kurumsal ve işlevsel yönleri ile analiz edilmek istenmektedir. Bu sayede de Azerbaycan'da demokrasi, insan hakları ve hukuk devletinin tesis edilmesi noktasında ombudsman ile bazı çıkarımlara varmak mümkün olabilir. Çalışmanın yöntemi ise, nitel analize dayalı bir biçimde literatür taramasıdır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Ombudsman, Kamu Yönetimi, Denetim

ABSTRACT

The Ombudsman is a public body in a state that receives complaints from citizens about mismanagement practices and human rights violations by the public administration and resolves them within a legal procedure. Today, it is practiced at different levels in almost all states in all continents of the world. The Ombudsman has a democratic structure and function that strengthens the rule of law and protects human rights. This widespread spread in the world increases the importance of the ombudsman as a political institution. As a matter of fact, the ombudsman's features such as independence, impartiality, promptness, participation and ethics reveal its interdisciplinary character. In this study, it is desired to analyze the Azerbaijan Ombudsman in the Asian Continent with its structural-institutional and functional aspects. In this way, it may be possible to reach some conclusions with the ombudsman at the point of establishing democracy, human rights and the rule of law in Azerbaijan. The method of the study is a literature review based on qualitative analysis.

Keywords: Azerbaijan, Ombudsman, Public Administration, Auditing

1. GİRİŞ

Kamu yönetiminin kötü yönetim uygulamaları başta olmak üzere insan hakları ihlallerine karşı mağdur duruma düşen vatandaşlardan şikâyet kabul eden ve bunları yasal çerçeve içinde çözen ombudsman, demokrasinin, hukukun üstünlüğünün ve insan haklarının teminatıdır.

Ombudsman, genel olarak dünyada bunu tecrübe eden ülkelere bakıldığında parlamentolara bağlı olan bağımsız ve tarafsız yapı ve işleve sahip bir kavramdır. Dünyada ilk olarak İsveç'te 18. Yüzyılda ortaya çıkmıştır ve özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın neredeyse tamamına yayılmaya başlamıştır. Nitekim ombudsman, günümüzde tüm kıtalarda farklı devletlerde kapitalist ve sosyalist siyasal kültüre sahip tüm ülkelerde uygulanmaktadır. Bu nitelikleriyle ombudsman, liberal demokrasinin temel bileşenlerinden biri konumuna gelmiştir. İçerisinde taşıdığı, hesap verebilirlik,

şeffaflık, katılımcılık, etik ve demokratiklik gibi ilkelerle uygulandığı ülkelerde vatandaşla devlet arasında güven köprüsü kurmaktadır. İnsanları siyasi bir özne konuma getirmektedir.

Bu çalışmada, Asya'da Azerbaycan'da ombudsman uygulaması yapısal-kurumsal (kuruluş, tarihsel gelişim, görev ve atanma) ve işlevsel yönleri (başvuruların alınması, inceleme süreci, incelemelerin sonlandırılması ve etkinlik) ile açıklanmak istenmektedir. Çalışmanın temel hipotezi, Azerbaycan'da ombudsmanın demokrasinin kurumsallaşmasında önemli bir yapı olduğu yönündedir. Çalışmanın yöntemi, nitel analiz çerçevesinde gerçekleştirilen literatür taramasıdır. Bu çalışma, iki ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, genel hatlarıyla ombudsman açıklanmış ve ikinci bölümde de Azerbaycan siyasal sistemi ve kamu yönetimi yapısı, sonrasında ombudsman belirtilen çerçevede analiz edilmiştir.

2. OMBUDSMAN

Kamusal bir yapı özelliği gösteren ombudsman, bir devlette kamu yönetiminin kötü yönetim ve insan hakları ihlallerini çözen ve genel olarak vatandaşlardan şikâyet alarak harekete geçen bir kavramdır (Dursunoğlu vd., 2021: 69-70; Ugur ve Doğan, 2019). Ombudsman, tarihte ilk defa bir İskandinav ülkesi olan İsveç'te 18. Yüzyılda ortaya çıkmıştır. 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra hızla dünyanın tüm kıtalarına ve hemen hemen tüm devletlerine yayılım göstermiştir (Büyükavcı, 2008: 10). Ombudsman, günümüzde demokratik ülkelerin en önemli kurumlarından biridir. Nitekim bu ülkelerde başarıyla uygulanmaktadır ve orada kurumsal bir geçmişe sahiptir (Doğan ve Kalkışım, 2017: 418). Dünya uygulamaları incelendiğinde ise ombudsman daha çok parlamentolara bağlı olarak çalışan, tüzel kişiliğe sahip ve bağımsız bir teşkilat niteliği göstermektedir (Sayan, 2017: 12).

Ombudsmanın temel özellikleri şunlardır (Usta, 2014):

- Demokratiklik,
- Katılım,
- Şeffaflık,
- İnsan haklarını güçlendirme,
- Yerelleşme,
- Hızlılık ve etkinlik,
- Bağımsızlık,
- Tarafsızlık.

Görüldüğü üzere ombudsman, bir devlette demokrasinin teminatı olarak hukuk devletinin güçlenmesinde ve insan haklarının korunmasında belirleyici bir kurum özelliği göstermektedir. Ombudsmanın yukarıda ifade edilen dünyadaki geniş uygulaması ve çağdaş yönetim değerleriyle olan yakın ilişkisi, kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasında önemli bir siyasi özne haline gelmesini sağlamaktadır.

3. AZERBAYCAN'DA OMBUDSMAN

Azerbaycan'da ombudsman veya ombudsmanlık kurumu yapısal-kurumsal ve işlevsel yönlerine bağlı olarak çalışmanın bundan sonraki bölümünde açıklanacaktır. Bu bağlamda bu çalışmada öncelikle ombudsmanın kuruluşu, görevleri, atanması ve statüsü gibi hususlara bağlı olarak genel bilgiler verilecektir. Ardından ombudsmanın şikâyet başvurularını kabul etme yolları, işleyişi, denetimlerin sonuçlandırılması ve denetimlerin etkinliğine ve verimliliğine bağlı olarak işlevsel yönleri hakkında bilgi verilecektir. Ancak Azerbaycan Ombudsmanı ile ilgili yukarıda belirtilen açıklamalara geçmeden önce ombudsman ile ilgili olduğu göz önünde bulundurularak Azerbaycan'ın siyasi sistemi ve kamu yönetimi teşkilatı genel hatlarıyla ele alınacaktır.

3.1. Azerbaycan'ın Siyasi Sistemi ve Kamu Yönetimi Yapısı

Tarihsel olarak, Azerbaycan her zaman çok dilli bir ülke olmuştur ve etnik bölümlendirme süreci neredeyse tüm Sovyet sonrası ülkelerde hızlanmış olsa da bu eğilim bugün de devam etmektedir. Azerbaycan'da öz milletin yanı sıra Lezgiler, Ermeniler, Ruslar, Talışlar, Avarlar, Ukraynalılar, Gürcüler, Sakhurlar, Yahudiler, Kürtler vb. etnik gruplar yaşamaktadır (Shibliyev, 2018: 214; Seferov, 2005: 400). Kozmopolit bir etnik yapıya sahip Azerbaycan devleti, bulunduğu coğrafya itibariyle de medeniyetlerin kesiştiği bir noktada stratejik konuma sahip olmuştur. Bu bakımdan, Asya Kıtası'nda Avrupa'nın Orta Asya'ya ve Uzak Doğu'ya uzanan bir geçidi konumundadır. Nitekim kamu yönetimi yapısı da Batı ve Doğu medeniyetleri bağlamında karma bir görünüm göstermektedir. 1990'lı yıllardan sonra liberal demokrasiye ve kapitalist düzene yönünü çeviren Azerbaycan, Sovyet ve Doğu kültürel ve tarihsel niteliklerini de sürdürmektedir.

Azerbaycan'da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasıyla birlikte Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Meclisi 30 Ağustos 1991'de bağımsızlık kararı aldı ve bu karar 18 Ekim 1991'de yürürlüğe girdi. Diğer yandan devlet, 66 rayon (vilayet) ve özerk bir cumhuriyetten (Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti) oluşan bir idari yapıya sahiptir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2023).

Azerbaycan devleti, Anayasal bir cumhuriyet rejimiyle yönetilen bir ülkedir. Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle başlayan bağımsızlık sürecinde yeniden yapılanan devlet, kısa zamanda Sovyet kültürünün etkisinden ülke yönetim anlayışını kurtarmış; çağdaş, modern ve tam bağımsız bir cumhuriyet ortaya çıkmıştır (Parlak ve Caner, 2013: 366). Bu süreçte, 1995 yılında kabul edilen Azerbaycan Anayasası, insan hak ve özgürlüklerine geniş yer vererek, Sovyet rejiminin sınırsız merkezileşmesine karşı, yerel yönetim anlayışını benimseyerek devlet otoritesini yasama, yürütme ve yargı erklerine bölmek suretiyle güçlendirilmiş bir demokratik yapıya kavuşmuştur (Rehimli, 2013: 500; Tokluoğlu ve Arıcı, 2000: 160). Bu bağlamda, 18 Ekim 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını yeniden kazanan Azerbaycan Cumhuriyeti, bağımsızlığının ilk günlerinden itibaren demokratikleşme yolunda önemli adımlar atmıştır. Bunlardan ilki de yeni Azerbaycan Anayasası'nın hazırlanmasıydı (Rehimli, 2009: 66). Azerbaycan Anayasası'nda, belediyelerin ülke genelinde köylerden şehirlere tek kademeli yerel yönetim kuruluşları olarak iki yıl içinde kurulması öngörülmüştür. Ancak ilk belediye seçimleri ancak 1999 yılında yapılabilmektedir. 2000 yılından itibaren ülke genelinde belediyeler kademeli olarak kurulmuş ve yeniden yapılandırılmıştır. Ancak ülkede belediyeler dışında başka bir yerel yönetim teşkilatı öngörülmemektedir (Elma, 2013: 68). Belediyeler, kamu işlerinin önemli bir bölümünü yerel halkın çıkarları doğrultusunda, kanunlarla belirlenen sınırlar içinde, doğrudan halk tarafından seçilen ve düzenleme ve yönetme hakkına sahip kurumlardır (Rehimli vd., 2013: 109).

Azerbaycan'ın yasama organı, yasama yetkisini Anayasa'nın 7. ve 81. maddelerine uygun olarak kullanan ve 125 milletvekilden oluşan Milli Meclis'tir. Azerbaycan'da yürütme organının başı Devlet Başkanı'dır. Yürütme organı teşkilat yapısı bakımından, başkanlığı Cumhurbaşkanı'nın üstlendiği merkezi idare teşkilatı (devlet), merkezi idarenin başkent dışında teşkilatlanmış taşra birimleri ve yerel yönetimlerden (belediyeler) oluşmaktadır (Rehimli, 2020: 370). -371). Azerbaycan'da yargı alanında birlik kabul edilmiştir. Yani Azerbaycan'da adli ve idari yargı ayrımı yoktur (Özer, 2008: 145). Yargı yetkisini Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve genel mahkemeler kullanır. Ayrıca mahkemelerin kuruluşu, anayasa tarafından belirlenir. Hâkimler bağımsızdır ve dokunulmazlıkları vardır (Avaner ve Hasanoğlu, 2017).

Azerbaycan uzun yıllar Sovyetler Birliği'nin bir parçası olduğu için demokratik ve liberal geleneklere sahip değildi. Yetmiş yıllık Sovyet dönemi, otoriter yönetim anlayışını uygun bir siyasi kültür içerisine yerleştirmiş ve halkın bilinç ve davranışlarını bu yönde oluşturmuştur. Bu tür siyasi sistemlerde, Komünist Parti anayasal yollarla çoğunluğun kontrolündeydi ve siyasi sistem tek partinin otoriter hegemonyası altındaydı. Bağımsızlıktan sonra Azerbaycan'da idari sistem merkezi bir yapıya sahiptir. Azerbaycan'da demokratikleşme sürecinde oluşturulan kurumlar ve kanunlar devlete yeni görevler yüklemektedir. Devletin bu görevlerini etkin ve verimli bir şekilde yerine getirebilmesi için kurum ve

kuruluşların mevzuatı yeniden düzenlenmiş, devletin üstlendiği görevleri belirleyen yeni yasal düzenlemeler yapılmış, yönetimde şeffaflık artırılmış ve çeşitli idarelerde de rüşvet ve yolsuzluğu ortadan kaldırmak için kurumlar kurulmuştur (Rehimli, 2010). Nitekim bu kurumlardan biri de ombudsmandır.

3.2. Azerbaycan Ombudsmanı

3.2.1. Azerbaycan Ombudsmanı'nın Yapısal-Kurumsal Yönleri

Azerbaycan'da ombudsman, Cumhurbaşkanı'nın 28 Şubat 1998 yılı tarihli "insan ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin korunması ile ilgili" kararı ile ortaya çıkmıştır. Daha sonra, 18 Haziran 1998 tarihli Cumhurbaşkanı kararı ile bu kurumun kurulması fikri yeniden gündeme gelmiş ve 28 Aralık 2001 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi "Azerbaycan Cumhuriyeti İnsan Hakları Üzre Müvekkili (Ombudsman)" kanununu hazırlamıştır. 5 Mart 2002 tarihinde bu Kanun yürürlüğe girmiştir. Ayrıca 2002 yılında Azerbaycan İnsan Hakları Ombudsmanı Kurumu kurulmuştur (Allahverdiyeva, 2012: 83). Azerbaycan Türkçesi ile ombudsman, "müvekkil" olarak adlandırılmakta, İngilizcede ise "komiser" olarak ifade edilebilmektedir (Kofler, 2008: 101-102). Bu çalışmada, bundan sonra müvekkil ya da komiser yerine aynı anlamda olmak üzere ombudsman kelimesi kullanılacaktır.

Azerbaycan Ombudsmanı, Azerbaycan Anayasası ve Azerbaycan'ın taraf olduğu uluslararası anlaşmalarla tanımlanan, resmî kurumlar, yerel yönetimler ve resmi idareciler tarafından ihlal edilen insan hak ve özgürlüklerini iyileştirmek ve eski haline getirmek için kurulmuştur (Gökçe, 2014: 644-645).

Ombudsmanlığın faaliyetine yönelik hukuki-idari, bilimsel-analitik, maddi-teknik, mali ve tasarruf garantilerinin gerçekleştirilmesi için Azerbaycan'da bir büro kurulmuştur. Ofiste resmi mühür ve resimler kullanılmaktadır. Faaliyetler, ombudsman tarafından onaylanan "Aparat Hakkında Esasname" hükümlerine göre yürütülür. Yine aynı şekilde, ombudsman kanununun 18. maddesine göre ombudsman, makamında çalışanları istihdam eder ve görevden alır (Yılmaz, 2002: 74).

Azerbaycan'da ombudsman kanun hükümlerine göre bağımsızdır ve sadece Anayasa ve kanunlara tabidir (Yılmaz, 2002: 70). Azerbaycan'da ombudsman, Devlet Başkanı tarafından önerilen üç aday arasından Milli Meclis'te 83 kişinin çoğunluğu tarafından seçilir. Meclisin ombudsman seçimine ilişkin kararı kabul etmemesi halinde Devlet Başkanı, diğer üç adayın adaylığını 15 gün içinde Meclis'e sunmak zorundadır (Yılmaz, 2007: 921). Ombudsmanın görev süresi 7 yıldır. İki dönemden fazla seçilemez (Huseynov, 2018: 80).

3.2.2. Azerbaycan Ombudsmanı'nın İşlevsel Yönleri

Azerbaycan vatandaşlarının toplumun siyasi yaşamına engelsiz katılma hakkı vardır (Kazımlı, 2006: 199). Ombudsman, gerçek ve tüzel kişi ayrımı yapmaksızın, Azerbaycan vatandaşlarının, yabancıların ve vatansız kişilerin insan hakları ihlallerine ilişkin şikayetlerini inceler. Azerbaycan Ombudsmanı, özel, toplumsal önemi olan veya haklarını savunamayacak durumda olan kişilerin çıkarlarının ihlal edildiği durumlarda, hakları ihlal edilen kişinin rızası ile kendiliğinden hareket etme yetkisine sahiptir (Yılmaz, 2002: 79-80).

Azerbaycan'da, ombudsman insan hakları ihlallerini incelerken kanunen aşağıdaki yetkilere sahiptir (Yılmaz, 2002: 77-78):

- a. "Herhangi bir engelleme olmaksızın ve önceden haber vermeksizin devlet organlarına, belediyelere, orduya ait birimlere, hapisane ve nezarethanelere dahil olma ve tutuklu ya da mahkumlarla görüşmek,
- b. Devlet organları ve belediyelerden, vazifeli şahıslardan ihtiyaç duyulan belgeleri on gün içinde almak,
- c. Ceza, medeni ve idari mahkeme kararlarıyla, bu tür işlerin bakılmasını reddeden kararları incelemek,

- d. Yetkili şahıslardan yazılı belgeler almak,
- e. Şikâyet konusu hallerin denetlemesi için çeşitli kurumlara görevlendirmelerde bulunmak,
- f. Çeşitli devlet organ ve teşkilatlarına bilirkişi raporunun hazırlanması konusunda görevler vermek,
- g. Devlet ve belediye organlarının rehberleri ve diğer vazifeli şahısları, ordu birimlerinin komutanlarını, hapisane ve tutukevlerinin ve nezarethanelerin rehberlerine yönelik şikayetleri evleviyetle görüşmek”.

Ombudsman, yapılan işlemler ve şikâyetin sonuçları hakkında şikâyet sahibini 10 gün içinde yazılı olarak bilgilendirmek zorundadır. Ombudsman, şikâyet üzerine yaptığı inceleme sonucunda insan haklarının ihlal edildiğini tespit ederse, bazı tedbirlere başvurabilir. Bunlar, ombudsman kanununun 13/2 maddesinde şöyle sıralanmıştır (Yılmaz, 2002: 81-82; Huseynov, 2018: 81):

- a. “Karar veya hareketi ya da hareketsizliği sonucunda insan haklarını ihlal eden devlet, belediye ya da vazifeli şahıslardan bu hakların iadesini talep etmek. Bu talep karşısında muhatap olan kurum ya da şahıs 10 gün içerisinde ombudsmana görülen tedbirler hakkında bilgi vermek zorundadır. Eğer bu konuda bilgi vermezse ya da ombudsmanın talepleri hayata geçirilmezse ombudsman ilgili kurumun üst kurumuna veya yetkili diğer devlet organına müracaat edebilecektir.
- b. Suç delilleri ortaya çıkartıldığında değişik yetkili kurumlara kovuşturma için müracaat etmek.
- c. İlave soruşturma şartlarına göre şikâyet hakkına sahip kişilere müracaat etmek.
- d. Karar veya hareketi sonucunda insan haklarının ihlaline sebep olmuş kişi ya da makamlar hakkında idari soruşturmanın başlatılması için ilgili kurumlara müracaat etmek.
- e. Yapılan çalışmalar hakkında basına bilgi vermek.
- f. İnsan haklarının ihlali ile sosyal önem arz eden hallerde onların iadesi için ombudsmanın yetkilerinin yetersiz kalması durumunda Devlet başkanına müracaat etmek, Milli Meclis’e konuyla alakalı bilgi vermek.
- g. Mahkemeye müracaat etmek.
- h. İnsan hakları hukuk kurallarıyla ihlali durumunda Anayasa Mahkemesine müracaat etmek”.

Buradan da anlaşıldığı üzere; ombudsman, başvuru ile ilgili herhangi bir ihlal tespit etmesi durumunda ilgili kurumu uyararak çözüm bulmasını talep etmektedir. Ombudsmanın talebi yerine getirilmediği durumlarda eğer söz konusu başvuruda suç tespit edilmişse, ombudsman ilgili organlara başvurabilmektedir. Ayrıca uygulama ile ilgili basın açıklaması yapabilmektedir (Gökçe, 2014: 645). Nitekim Anayasa m.130/VII’e göre, “*Azərbaycan Cumhuriyeti Ombudsmanı, insan hak ve özgürlüklerini ihlal eden yasama ve yürütme organlarının normatif işlemlerine, belediye ve mahkeme kararlarına karşı kanunla tespit edilmiş usuller çerçevesinde bu maddenin III paragrafının 1-7. bentlerinde belirtilen hususların Azərbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi tarafından çözülmesi için, Azərbaycan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi’ne başvurabilir*” (Aliyev, 2010: 88).

Bunlara ek olarak; “*Azərbaycan’da ombudsmanın yaptırım gücü yoktur. Başvuruların incelenmesi ve araştırılması sonucunda insan haklarının ihlal edilmesi ortaya çıkarsa bunun önlenmesi veya düzeltilmesi için ilgili kurumlara başvuruda bulunulur, teklifler sunulur, suç unsuru taşıyan bilgilere ulaşıldığı zaman ise mahkemelere başvuruda bulunulur, konuyla ilgili Azərbaycan Devlet Başkanı’na, Azərbaycan Milli Meclisine, Azərbaycan Baş Prokurorluğuna bilgi verilir*” (Rehimli, 2011: 158). Azerbaycan’da ombudsman, her yıl düzenli olarak Devlet Başkanı’na ve Meclis’e faaliyet ve çözdüğü konularla ilgili yıllık raporlar da sunmaktadır (Gökçe, 2014: 645). Azerbaycan’da ombudsman 2004’te 6300 şikâyet almıştır. 2004 tarihli ombudsmanın raporu, kişi ve siyasal haklar (%41,5); ekonomik, sosyal ve kültürel haklar (%58,5)’dan meydana gelmektedir. Ombudsmanın özellikle çözdüğü konular arasında; sosyal konular, mahkeme tutanakları ve trafik sorunları vardır. Hapishaneler, mülteci kampları, çocuk evleri ve hastanelerin durumu ombudsman tarafından sürekli takip edilmektedir ve

buralara ziyaretler yapılmaktadır (Kofler, 2008: 104-105). 2010 yılında sunulan rapora göre, ombudsmanın 7 yıllık faaliyet döneminde genel olarak 51060 başvuru yapılmış olup, bunların 8800'ü 2009 yılında yapılmıştır. Bunların %83,7'sini insan hakları ve ekonomik, sosyal ve medeni haklar ve bunların %16,3'ü çeşitli konuları kapsayan dilekçelerden oluşmaktadır. Aynı zamanda bu şikayetlerin %40'ı vatandaşlık ve siyasi hakların ihlali, %60'ı ise ekonomik, sosyal ve medeni hakların ihlali ile ilgilidir (Rehimli, 2011: 158). 2021 tarihli ombudsman yıllık raporunda ise geçen yıla göre %13 daha fazla olarak 31092 başvuru gelmiştir. Gelen başvurular, sıradan posta ve e-posta, çevrimiçi, Ombudsman Bölge Merkezleri, 24 saat açık “916” Çağrı Merkezi, sosyal platformlar ve Ombudsman personelinin cezaevlerine, soruşturma izolatörlerine, geçici gözaltı yerlerine, askeri birimlere, eğitim, sağlık ve sosyal hizmet kurumlarına bizzat ziyaretleri gibi çeşitli yöntemlerle kuruma ulaşmıştır (The Commissioner for Human Rights (Ombudsman) of the Republic of Azerbaijan 2021 Annual Report, 2023). Geçen zaman süresinde, Azerbaycan'da ombudsmanın kurulması ve işlemesi, insan hak ve özgürlüklerinin korunması ve savunulmasında önemli bir role sahiptir (Rehimli, 2011: 159).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Azerbaycan, jeopolitik konumu, tarihi ve siyasi kültürü ile geçmişten günümüze medeniyetin yeşerdiği ve farklı toplumların iktidar mücadelesi içerisinde bulunduğu bir coğrafyada bulunmaktadır. Bu bakımdan, kamu yönetimi yapısı açısından dünyadaki diğer kamu yönetimi sistemlerine örnek olacak bir konumdadır. 20. Yüzyılda uzun yıllar Sovyet rejimi altında kalan Azerbaycan'da 1990'lı yıllarda komünist sistemin çöküşü sonrasında demokrasi reformları uygulanmaya başlamıştır.

Bu demokrasi reformlarından biri olan ombudsman da Azerbaycan'da insan hakları başta olmak üzere hukukun üstünlüğünün sağlanmasında ve cumhuriyet değerlerinin yerleşmesinde belirleyici bir yapı özelliği göstermektedir. Nitekim Azerbaycan'da ombudsman, parlamentoya bağlıdır ve hem Devlet Başkanı hem de parlamento ile pozitif yönde yakın ilişki içerisinde. Basın ve kamuoyu ile de karar ve görüşlerini paylaşmaktadır. Bu nitelikleri sayesinde ombudsman, kamu yönetiminde reform kalitesinin artmasında, yerleşmenin sağlanmasında, şeffaflığın ve demokratik yönetimin tesis edilmesinde önemli bir konuma gelmektedir.

Sonuçta; Azerbaycan Ombudsmanı, 1990'lı yılların başından günümüze demokrasinin kurumsallaşmasında önemli adımlar atmıştır. Dolayısıyla çalışma içerisinde ifade edilen ombudsman raporlarındaki istatistiki ve sayısal veriler de bunun üzerine olumlu izlenimler bırakmaktadır. Azerbaycan Ombudsmanı, gelecek dönemde de insan haklarının teminatı ve hukukun üstünlüğünün koruyucusu olarak demokrasi kalitesinin artmasında ve kamu yönetiminin iyileşmesinde belirleyici olmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Aliyev, C. (2010). Azerbaycan anayasal yargı sisteminde “şikâyet” denetim usulü: Anayasa şikâyeti. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Allahverdiyeva, F. (2012). Ombudsmanlık kurumu ve Azerbaycan'da uygulanması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Avaner, T. ve Hasanoğlu, M. (2017). Küreselleşme sürecinde Azerbaycan cumhuriyeti'nin kamu yönetimi sistemi: Kuruluş ve uyum. *YYÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, Özel Sayı-4, <http://www.yyusbedergisi.com/dergi/kuresellesme-surecinde-azerbaycan-cumhuriyetinin-kamu-yonetimi-sistemi-kurulus-ve-uyum20180101043804.pdf> (Erişim Tarihi: 12.02.2023).
- Büyükcavcı, M. (2008). Ombudsmanlık kurumu. *Ankara Barosu Dergisi*, 4, Güz, 10-13.
- Doğan, K. C. ve Kalkışım, H. M. (2017). Rusya'da demokrasinin bir görünümü olarak ombudsmanlık kurumu: Yapısal-kurumsal ve işlevsel yönler üzerine bir değerlendirme. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Sonbahar, 9(2), 415-433.

- Dursunoğlu, İ., Boyalı, H. ve Gündoğdu, S. (2021). Türkiye’de kamu denetçiliği kurumu (ombudsmanlık) imajına yönelik bir araştırma. *Ombudsman Akademik*, 14, Ocak-Haziran, 67-94.
- Elma, F. (2013). Azerbaycan’da yerel yönetim yapılanması: Tarihi deneyim ve mevcut örgütlenme. Mustafa Ökmen, Fikret Elma (Ed.), *Türk Dünyasında Yerel Yönetimler-Yapısal İşlevsel Görünüm ve Dönüşüm Süreci içinde (ss.61-80)*, İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği.
- Gökçe, A. F. (2014). Türk devletleri kamu yönetiminde denetim sistemi olarak ombudsmanlık. Fatih Yüksel (Haz.), *Afro-Avrasya Coğrafyasında Kamu Yönetimi Uygulamaları ve Sorunları içinde (ss.639-651)*, XI. KAYFOR Bildiriler Kitabı, Ankara: TODAİE.
- Huseynov, T. (2018). Yönetimde açıklık ve bilgi edinme hakkı: Azerbaycan örneğinin incelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Kazımlı, E. (2006). Azerbaycan anayasasında temel hak ve özgürlükler. *Avrasya Etüdları*, 29-30, 191-205.
- Kofler, B. (2008). Azerbaijan. Gabriele Kucsko-Stadlmayer (Ed.), *European Ombudsman-Institutions: A comparative legal analysis regarding the multifaceted realisation of an idea içinde (pp.101-106)*, Austria: Springer.
- Özer, A. (2008). *Türk cumhuriyetlerinin hukuki yapısı (yasama-yürütme-yargı)*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Parlak, B. ve Caner, C. (2013). *Karşılaştırmalı siyasal ve yönetsel yapılar*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Rehimli, R. (2009). Azerbaycan’da yeniden yapılanma sürecinde kamu personel sistemi. *Avrasya Etüdları*, 36, 63-94.
- Rehimli, R. (2010). Azerbaycan devlet memurluğu sistemi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 5, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/155436>, (Erişim Tarihi: 28.04.2023).
- Rehimli, R. (2011). *Azerbaycan devlet personel yönetimi*. Ankara: Kültür Ajans Yayınları No: 128.
- Rehimli, R. (2013). Azerbaycan respublikası. Burhan Aykaç, Şenol Durgun (Ed.), *Çağdaş Siyasal Sistemler içinde (ss.493-518)*, Ankara: Binyıl Yayınevi.
- Rehimli, R. (2020). Azerbaycan cumhuriyeti’nin devlet yönetimi yapısı ve siyasal sistemi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(1), 364-384.
- Rehimli, R., Nergiz, N. ve Akman, E. (2013). Azerbaycan cumhuriyeti’nde yerel yönetimler. Murat Okçu, Hüseyin Özgür (Ed.), *Dünyada Yerel Yönetimler içinde (ss.109-141)*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Sayan, İ. Ö. (2017). *Kamu görevlileri etik kurulu ve ombudsman arasındaki ilişki işleyişi ve yetkileri açısından diğer ülkelerdeki benzer kurumlar üzerine yapılan karşılaştırma analizi*. Yolsuzluğun Önlenmesi ve Etiğin Teşviki İçin Teknik Destek Projesi, Ankara, <https://www.etik.gov.tr/media/51wn4y4b/etikkurulombudsmankarsilastirmasiraporu.pdf>, (Erişim Tarihi: 06.03.2023).
- Seferov, R. (2005). Sovyet dönemi ve bağımsızlık sonrası Azerbaycan nüfusunun etnik yapısındaki değişimler. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 17, 395-409.
- Shibliyev, J. (2018). On the impacts of legislation on language visibility in Azerbaijan after a quarter century of independence. Mehmet Akif Kireççi (Ed.), *Türk Cumhuriyetlerinde Bağımsızlık ve Devlet İnşa Süreci içinde (ss.213-238)*, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Ankara: Müteveli Heyet Başkanlığı.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2023). Azerbaycan'ın siyasi görünümü. <https://www.mfa.gov.tr/azerbaycan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 28.05.2023).

- The Commissioner for human rights (ombudsman) of the republic of Azerbaijan 2021 annual report (2023). <https://ombudsman.az/en/view/pages/59>, (Erişim Tarihi: 24.04.2023).
- Tokluoğlu, C. ve Arıcı, B. (2000). *Türklerde yönetim kültürü: Türkmenistan, Özbekistan Azerbaycan örnekleri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Uđur, Ö. ve Doğan, K. C. (Eds.) (2019). *Contemporary debates on politics and public administration in the postmodern era*. Berlin: Peter Lang.
- Usta, H. (2014). Türkiye’de ombudsman (kamu denetçiliği) kurumu. *Denetiřim*, 14, 59-64.
- Yılmaz, R. (2002). Mukayeseli hukuk açısından ombudsmanlık kurumunun temelleri ve Azerbaycan varyantı. *Journal of Qafqaz University*, Spring, 9, 65-85.
- Yılmaz, R. (2007). Küreselleřen dünyada insan haklarının korunmasında ombudsmanın rolü ve Azerbaycandaki uygulaması. *II International Congress, Materiallar*, Qafqaz Universiteti, Bakı, 02-05 May 2007, 918-927.